

MADENCİLİKTE ÖZELLEŞTİRME İLE İLGİLİ GÖRÜŞLER...

*J Kâzım TOZ 1958/722

Geçen Sayının Devamı...

Ben burada, Almanya'daki Bergamt'a girecek bir maden mühendisinin özelliklerinden söz etmek istiyorum. Almanya'da MD'ne girecek bir maden mühendisi, daha öğrenim aşamasındayken, pekiyi derece ile diploma almak için kendisini hazırlamaya başlar. Üniversite içinde ve dışındaki hayatına çok dikkat ederek düzen verir. Meselâ, lalettayın birahane ve dans lokallerine gitmez; gezeceği erkek ve kız arkadaşlarını özenle seçer. Üniversite eğitiminden sonra, Almanya'daki ocaklarda iki yıl teknisyenlik ve mühendislik yaptıktan sonra MD'ne girer. Çok kısa bir zaman sonra, iki yıllığına dış ülkelere (ekseri BK veya ABD) gönderilerek eğitimi geliştirilir; döndükten sonra, bir sınavdan geçirilerek MD'nin asil elemanı olurlar. Almanya'da MD'nin bir elemanına leke sürülemez veya ileri geri laf söylenemez; derhal müdahale edilir. Ya elemana el çektilir veya dışarıdan eke sürmeye kalkan cezalandırılır. Öyle ki, leke sürmeye kalkan haksız bir iddia ile bu işe tevessül etmiş ise, o şahıs veya firma bir daha madencilik yapamaz. Böyle bir kuruluşa siyaset giremez; dolayısıyladır ki, siyasetçi de giremez. Bu nedenledir ki, pür teknik ve ekonomik kuralların hakim olduğu bu kuruluş, yüzyıllardan bugüne kadar vakur olarak varlığını sürdürmüştür. Gönül ister ki, ülkemizde de aynı kuruluş, aynı duygularla varlığını sürdürsün ve biz madenciler de gururla mesleğimizi idame ettirelim.

Özelleştirme komisyonu, ikinci adım olarak zarar eden işletmeleri satma, devretme veya kapatma önerisini elstiriz kabul etmiştir. Böylece devletin sırtından bir kamburun kalkacağına inanmış ve bunların yerine yeni ve daha rasyonel işletmelerin kurulacağını varsaymıştır. Kömür, kükürt, cıva, fosfat, krom, bakır, alüminyum ve

gümüş üreten işletmeleri, bu öneri kapsamında sayabiliriz. Bunların çoğu mahdut mesuliyeti i müesseseler olup, satılabilmeleri için, hukuken bazı konuların açıklığa kavuşması lâzımdır. Bu işlemlerden sonra satılabilir, devredilebilir veya kapatılabilir. Satışlardan elde edilecek gelir bir fonda toplanarak, işçilerin, memurların kıdem tazminatları ödenmelidir. Bu işletmelerden satılmayanların kapatılması ve tesislerin sökülerek satılması en doğru yoldur. Bu yolla elde edilen gelirlerin fona aktarılması lazımdır.

Konuyla ilgili en büyük handikap, entegre tesislere sahip büyük kuruluşların satılması işidir. Bunun için de gerekli hukuki değişimler yerine getirilerek, bu kuruluşlar bir şirket haline getirilmelidir. Bakır ve çinko işletmeleri için kurulan Gn Md.'ler bugün hâlâ AŞ hüviyetini muhafaza etmektedirler. Bu iki Gn. Md.'lüğün, bugüne kadar çoktan şartnamelerini hazırlayıp satılığa çıkmış olmaları gerekirdi. Her nedense, bu konuda günbegün gecikilmektedir. Özelleştirme kurulu da bu hususta itici hiç bir karar üretmemektedir. Oysa ki, madencilik sektöründe en kolay özelleştirme bu iki Gn. Md.'lükte gerçekleştirilebilir.

Gümüş İşi. ise, en modern tesis olup bazı ufak hataların düzeltilmesi ile hemen satışa arz edilebilir. Yalnız, bugün dünyada Ag piyasası pek parlak görülmemektedir; ama, iç tüketimi karşılayabilecek bir kapasite ile bu tesis rahatlıkla ayakta durabilir. Bu bakımdan, yerli ve yabancı firmaların bu tesise talip olacakları kanısındayım.

Alüminyum tesisleri, tam kapasite ile bile Türkiye'nin bugünkü gereksinimini karşılayamamaktadır. Kapasitenin iki katına çıkarılması, hem iç tüketim, hem de fizibilite bakımından önem taşıdığından, bu konuya eğilmek lâzımdır. Bu hususta, 1972'de gerekli girişimlerde

bulunmuş ve o günden bu yana hiç bir atılım yapılmamıştır. Bu husus, mutlaka şartnamelere konulmalı ve Al Tesisleri'ni devralacaklar tarafından mutlaka yerine getirilmelidir. Ayrıca, elektrik sarfiyatının da düşünülmesi gerekir. Bunun için, Manavgat ile birlikte Kovada Santrali'nin da Al tesislerine bağlanması lâzımdır. Hiç şüphe yok ki, Al tesisleri, bu hususlar muvacehesinde mutlaka bir alıcı bulacaktır.

Yukarıda da belirtildiği üzere, bütün bu işletmeler ihaleye çıkarılıp satılmalı, satılmayanlar ise en kısa yoldan kapatılmalıdır. Yukarıdakilerin yanı sıra, kâr eden birçok maden işletmesi de mevcuttur; bunlar ne olacak diye düşünülebilir. Bu husus özelleştirme komisyonunda uzun ve sert tartışmalara sebep olmuş; yine de bir sonuca varılamamıştır. Fakat, kısa da olsa, biz bu hususla burada bir göz atalım. Esasen, yukarıda irdelediğimiz ve zarar edenler olarak vasıflandırdığımız işletmeler, seneler öncesinde kâr eden ve ülke ekonomisine katkıda bulunan kuruluşlar görünümündeydi. Bunların bu hale geliş nedenleri de daha önce açıklığa kavuşmuştu. Dolayısıyla, kâr eden bu kuruluşların ileride aynı nedenlerle zarar etmeyeceğini kimse garanti edemez. Bu bakımdan, bunların da özelleştirilmesinde fayda görmekteyim.

Kâr eden madenlerin başında bor mineralleri üreten işletmeler gelmektedir. B mineralleri, dünyada sınırlı sayıdaki ülkede üretildiğinden, her zaman satış olanağı bulabilmiş ve aranan mineraller olarak dünya pazarlarında ön plana çıkmıştır. Bu nedenle, bu işletmeler her zaman kâr etme olanağına sahip olmuşlardır. Biz çok kısa olarak bu konuyu da burada irdeleyelim. B yatakları, 70'lerin ortalarına kadar hem özel sektör, hem de devlet, marifetiyle işletilmiştir.

... yalnızca teshin için üretim yapan işletmelerin de ihaleyle satılması en uygun yoldur. Fakat burada, satış şartnamelerine kömürün evsafını düzeltme bakımından yeni yatırımlara yer verilmesi serhi konulmalı; böylelikle, kömürdeki kükürt, kül, nem vd. gibi empüriteler asgari düzeye indirilmelidir.

Üretim yalnızca ham cevher olarak satışa sunulmuş ve tenor arttırıcı yöntemlere, yatırımlara gidilmemiştir. B sahalarının devlete devrinden sonra da cevher hazırlama yatırımlarına fazla rağbet edilmemiştir. Yalnızca, Kırka Ms.'nde bu konu ile ilgili bazı yatırımlara girişilmişse de, belirli prosesler tam anlamıyla tatbik edilmediğinden, kaçaklar çoğalmış ve türlü darboğazlar ortaya çıkmıştır. Yalnız burada belirtmek gerekir ki, bu dönemde yapılan üretimlerde, sahalara gerekli düzen ve emniyet olanakları getirilmiştir.

Daha önce B minerallerinin belirli ülkelerde üretildiğinden bahsetmiştim. Fakat son yıllarda Arjantin ve diğer ülkelerdeki aramalar sonucu, birçok yeni saha bulunmuş; bu ülkeler yabancı ortaklıklarla ve yeni teknolojilerle B pazarına girmeye başlamışlardır. Bu açıklamayı yapmamdaki sebep, bundan böyle B yataklarına yeni teknolojiler uygulanmayacağına başlanılmasının işaretidir. Ama bunun yanı sıra, kapılarını özelleştirmeye açan ETİBANK'm 1995'te Kırka'da yeni yatırımlara girişmesine bir mana verememekteyim. Özel sektör temsilcileri, derhal özelleştirmeye gidilmesini ve sahaların tekrar eski sahiplerine verilmesini savunmuşlardır. Konuya hem özel sektör, hem de devlet açısından bakarsak, her ikisi de bu işletmeleri çalıştırdıkları zaman aralıklarında gerekli teknolojiyi getirmemişlerdir. Bu bakımdan, özel sektörün, sahaların tekrar eski sahiplerine verilmesi savı da yanlıştır. Esasında, gerekli teknolojinin uygulanması ve satışların

kolaylaşması bakımından, bu sahaların satışa çıkarılmasını ve yeni teknolojileri uygulayabilecek Yabancı-Türk ortaklıklara verilmesini uygun görmekteyim.

Termik santrallara kömür sağlayan işletmelerin durumunu da ayrıca açıklığa kavuşturmak lazımdır. Bilindiği üzere, termik santrallara verilen kömürün maliyetleri konusunda çoğu zaman anlaşmazlıklar çıkmış ve kömür işletmeleri muahaze edilmişlerdir. Burada bu anlaşmazlıkların irdelenmesine girmeyeceğiz; ancak, konuyu basite irca edip kolay çözüm yoluna gitmek gerekmektedir. Bu tesisler, entegre olarak kömür ve elektrik üretmektedirler ve bu bakımdan bir elden yönetilmelerinin faydaları vardır. O halde, kömür işletmelerinin en kısa zamanda termik santrallara devredilmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra, yalnızca teshin için üretim yapan işletmelerin de ihaleyle satılması en uygun yoldur. Fakat burada, satış şartnamelerine kömürün evsafını düzeltme bakımından yeni yatırımlara yer verilmesi şerhi konulmalı; böylelikle, kömürdeki kükürt, kül, nem vd. gibi empüriteler asgari düzeye indirilmelidir.

Genelde, özelleştirmeye devletin elini işletmelerden çekmesini, devlete ve millete yük olmamasını önerdik. Fakat, 1935'ten bu yana büyük bir emekle meydana getirilen ve senelerin birikim ve donelerini taşıyan KİT'lerin bir kalemde silinip atılması da yanlıştır. Hiç olmazsa, çok az bir sübvansiyonla yaşayabilecek bazı küçük ünitelerin bırakılmasının, hem nostalji, hem de geçmiş deneyimlerden

...madencilik gibi uzmanlığı ve riski çok yüksek yatırımları gerektiren bir sektörde, işletmeciliğin ne kadar güç olacağını bilmek lâzımdır.

faydalanma bakımından ve bazı özel hallerde yararlı olacağı kanısındayım.

Türkiye madencilik özelleştirilmesinde en güncel konu olan TTK'nın ayrıca ele alınıp irdelenmesi ve etüt edilmesi gerekmektedir. Bu hususta Almanya, Fransa ve BK gibi devletlerin girişimlerinin de çok iyi bir şekilde takip edilmesinde yarar görmekteyim.

Buraya kadar, özelleştirmenin niçin yapılması hususunu ve gereğini vurguladık. Ama asıl mesele, özelleştirmenin nasıl yapılacağı konusudur. Bugün Türkiye'deki özelleştirme uygulamalarında görülen aksaklıkların madencilik sektöründe de tekrarlanmaması bakımından, bazı şartların önceden kabul edilmesinde fayda mülâhaza etmekteyim. Yukarıda da belirttiğim gibi, devletin elinde bulunan nadide işletmeleri özelleştirmeden gaye, milletin ve devletin* sırtına yük olmaktan kurtarmaktır. Yoksa, bu tesisleri ulufe dağıtır gibi ona buna vermenin hiç bir anlamı yoktur. Son günlerde medyada kopan gürültü, özelleştirmenin doğru, dürüst ve işi yapacak kişi veya firmalar ile yapılmamasından kaynaklanmaktadır. O halde, bu gibi işletmeleri, işin ehili olan özel firmalara devretmek daha doğru olur kanısındayım.

Son günlerde, Türkiye'deki özelleştirmeden pay almak isteyen sendika, vakıf veya birliklerin üstlendikleri aslı görevler vardır. Bunlar bünyelerine bağlı işçi işletmelerindeki eğitim, emniyet ve emeğe karşı ücreti işverene karşı sağlamaktır; işletmecilik de ayrı bir iştir. Ama bu kuruluşlar: "Ben de uzmanları tutar; bu işi yapabilirim." diyebilir. Fakat, bu işi kendileri bilerek yapmanın daha iyisi olamaz. Bu nedenle, madencilik bilen firmaların bu işe soyunması daha doğal bir yöntemdir. Sendikaların asıl amacı, bünyelerinde bulunan işçilerin sosyal yaşamlarını yükseltmek için çaba sarfetmek ve işçilerin haklarını aramaktır. Vakıf ve birlikler de kendi alanlarındaki araştırma ve eğitimlerle ilgili çalışmalarını sürdürecektir ve konu ile

Son yıllarda, dünyanın çeşitli ülkelerinde özelleştirmeye gidilmiştir. Bunlardan Meksika'da yapılan özelleştirmenin ilk yıllarında başarı sağlandığı söylendiyse de, ne yazık ki, son sinyaller hiç de iç açıcı görülmemektedir...

İlgili kuruluşlara yardımcı olacaklardır. Bu teşekküllerin işletmecilik yapmaları zordur. Hele madencilik gibi uzmanlığı ve riski çok yüksek yatırımları gerektiren bir sektörde, işletmeciliğin ne kadar güç olacağını bilmek lâzımdır. Nitekim, 70'lerin sonlarında Aşkale linyitlerini işletmeye başlayan sendika, bir yıl sonra, çok daha kötü şartlar altında işletmeyi tekrar devlete bırakmıştır. Buna göre, ister ziyan eden, isterse kâr eden madenleri, işletebilecek kabiliyette olan özel sektöre satmak veya devretmek gerekir. Şartnamelerde bu özelliğin mutlaka görülmesi gerekir. Aynı zamanda, satılacak işletmelerin mal varlığına ilişkin rayiç bedellere göre çok iyi tesbit edilmesi lâzımdır. Buna ilişkin olarak, maden sahaları da Maden Kanunu'na göre devredilmelidir. Bir kaç sene sonra, İşletmeyi alan firmanın "Çalışmıyorum, madencilik yapamayacağım." diye arsa ve gayrimenkulü satmasına engel olunacak önlemler şartnamelere konulmalıdır. Aksi halde, Türkiye'de madencilik tümüyle yok olur. Bundan sonraki satırlarda, şartnamelere konulması gereken maddelere ayrıca değineceğiz.

Yazımın ilk satırlarında özelleştirme ile millete yük getirilmemesini, liberal ekonomiye değer verilmesini ve dış pazarları da göz önüne alarak üretim yapılması gereğini düşünüp özel sektörü savundum. Ama, özel sektörün devleti arkasına alarak bir kambur oluşturmasını benimsemek gereğini de burada ayrıca vurgulamak gerekir. Bunun için, bazı ufak olayların ortaya konulması gereğini duydum; bunları kısa da olsa belirtmekte yarar vardır.

Bilindiği üzere, çimento sanayisinin bir kısmı özelleştirilmiş; özelleştirilen fabrikalar 1993'te çimentoya % 78 zam yapmıştır, i-falbu ki, aynı dönem içerisinde devlet fabrikaları çimentoya % 24 zam yapmıştır. 1990'ın ilk üç ayında dört misli kâr etmiştir; bunun yanı sıra vergi de ödememektedirler.

Otomotiv sanayisi, bazı ekonomik sebeplerden ötürü, 1994'te üretimi durdurup işçilerini çıkarmaya başladı. Kendi imkânlarını hiç kullanmadan, devletten vergi indirimi istediler ve ondan sonra üretime devam ettiler. Otomotifin en geri teknolojisiyle çalışan ve sınırlı da olsa ithal kapılarını kapatan bir sektör, devleti arkasına alıp üretim yapıyor demektir. Bunun yanı sıra, gübre sanayisi devlet tarafından "zararı ödeme" diye korunmaktadır. Tuğla sanayisi için de teşvikler yükseltilmiş ve ithal kapıları kapatılmıştır. Madencilik sektörünün bazı işkollarına da 1994'te destek seğlanmıştır. Ama bu desteklerle ne gibi yatırımlara girişildiği açıklığa kavuşmamıştır. Bu olayları yazmamdan gaye, KİT'lerin elinden çıkacak veya satılacak olan işletmelerin, birkaç yıl sonra devlete tekrar kambur olmamaları içindir.

Son yıllarda, dünyanın çeşitli ülkelerinde özelleştirmeye gidilmiştir. Bunlardan Meksika'da yapılan özelleştirmenin ilk yıllarında başarı sağlandığı söylendiyse de, ne yazık ki, son sinyaller hiç de iç açıcı görülmemektedir. Meksika'daki özelleştirme sonucu, işsizlik büyük boyutlara yükselmiş; satılan işletmeler iflas etmeye başlamış; tekelleşmeye yönelinmiş; ürün fiyatları çok yükselmiş ve tabii ki bu sonuçlar enflasyonu hızlandırmıştır. Madencilikte yapılacak özelleştirmede de aynı sorunlarla karşılaşmamak için, şartnamelerin çok iyi hazırlanması ve değerlendirmelerinin de çok hassas bir şekilde yapılması gerekmektedir. Bu hususta şartnamelerde dikkat edilmesi gereken noktalara da kısaca değinmekte yarar vardır sanırım; bunların bazılarını kısaca tekrarlayalım :

* Özelleştirilecek işletmelerdeki gayrimenkul ve ekipmanlar, rayiç bedellere göre çok iyi bir şekilde değerlendirilmelidir. Fazla

gayrimenkul, ayrılıp ayrıca satışa sunulmalıdır.

* İhaleye girecek firmaların madencilik sektöründen gelmesine özen gösterilmesi ve sektördeki başarısı göz önüne alınmalıdır.

Özelleştirilecek işletmelerdeki gayrimenkul ve ekipmanlar, rayiç bedellere göre çok iyi bir şekilde değerlendirilmelidir. Fazla gayrimenkul, ayrılıp ayrıca satışa sunulmalıdır.

Özelleştirmenin şekli çok iyi saptanmalı ve entegre tesislerdeki maden ocakları ile cevher hazırlama ve izabe tesisleri mümkün mertebe beraber düşünülmelidir. Sahalar Maden Kanunu'na göre çok iyi takip edilmelidir.

İf Özelleştirmenin şekli çok iyi saptanmalı ve entegre tesislerdeki maden ocakları ile cevher hazırlama ve izabe tesisleri mümkün mertebe beraber düşünülmelidir. Burada Maden Dairesi'ne çok büyük iş düşmektedir; sahaları Maden Kanunu'na göre çok iyi takip etmelidir.

® Satışı yapılacak işletmelere yatırım gerekiyorsa (Seydişehir, Gümüşköy," KBI ve ÇINKUR gibi), yatırım yapılması hükmü şartnamelere mutlaka konulmalıdır.

* Satılan işletmeler mutlaka aynı gaye ile çalıştırılmalıdır; aksi halde, Türkiye Madencilik Sektörü ölür. Bu şartı koymamızdaki neden, işletmeyi alan firmanın birkaç yıl sonra bakır madenciliğini bırakıp hayvancılığa başlayabilmesidir. Böyle hallerde, satılan işletmeye devletin derhal el koyması lâzımdır. İşletmeyi satın alan firmanın "Parasını verdim; istediğim işi yaparım." dememesi lâzımdır.

© Satılan işletmelerin, alan firma tarafından bir kaç yıl sonra "Yapamıyorum." diye devlete geri verilmesi de yanlıştır. Geri vermenin nedenlerinin de şimdiden belirlenmesi lâzımdır.

© Özelleştirilen madenlerin rayına oturması uzun vadeye dayanır. Bu konunun satın alacak özel sektörçe çok iyi bilinmesi gerekir.

İhaleye çıkış ile ihaleye katılma müddetlerini, KBI ihalesinde olduğu gibi kısa tutmamak gerekir. Aksi halde, ihaleye katılma sayısında azalma olur; fiyatlar düşer ve dolayısıyla şaibeler söz konusu olur.

Ben burada belirli şartları belirttim. Daha birçok şartı ortaya koymakta yarar vardır.

Madencilik sektöründeki özelleştirmenin çabuk ve güvenli bir şekilde yapılmasında fayda görmekteyiz. Dilerim, madencilik sektöründe yapılan özelleştirme, büyük eleştirilere maruz kalmaz; memleketimize ve camiamıza hayırlı olur.